ЄВРОПА 06.05.2026 | Генрік Майгак

Їх ще можна врятувати?

З політичної карти Центральної Європи одна за одною зникають соціал-демократичні партії. Подібна доля може чекати їх і в Західній Європі.

Саміт «Глобальна прогресивна мобілізація» був моментом оптимізму. Представники прогресивних сил з усього світу зібралися в Барселоні, щоб продемонструвати солідарність і силу. Соціальна справедливість, стійкість демократії, шлях до кращого майбутнього. Прем'єр-міністр Іспанії Педро Санчес закликав до спільного духу соціал-демократичної сім'ї і прогнозував кінець правого популізму: «Вони кричать не тому, що перемагають, вони кричать, бо знають, що їхній час добігає кінця».

Але хоч би як світло прожекторів осяювало ораторів на сцені, воно не здатне прогнати тіні, які роблять похмурим політичний ландшафт значної частини Європи. Якщо глянути з Барселони на Центральну Європу, побачиш зовсім іншу реальність. Там соціал-демократія вже не просто в кризовому стані, а ризикує повністю зникнути з політичної арени.

Прикладів уже можна назвати чимало. В Чехії соціал-демократична партія «Соцдем», яка діяла в союзі з посткомуністами, в жовтні 2025 року вдруге поспіль не змогла пройти до парламенту. Тепер саме існування цієї партії, що виникла на базі історичної ČSSD, висить на волосині. В Угорщині, де в середині квітня 2026 року уряд Віктора Орбана втратив владу після 16 років правління, соціал-демократія буквально колапсувала. Частка голосів соціал-демократичної партії MSZP прагне до нуля, а ліволіберальна DK, яка роками була головною опозиційною силою, змогла набрати лише 1,1 відсотка голосів і, цілком очевидно, не пройшла до парламенту.

Якщо глянути з Барселони на Центральну Європу, побачиш зовсім іншу

В Болгарії ситуація, якщо говорити цифрами, дещо менш драматична, але не менш очевидна. Болгарська соціалістична партія, колись одна з провідних сил країни, на минулих виборах залишилася в тіні нових коаліцій, практично не відіграла видимої

ролі і більше не буде представлена в парламенті. Буквально наступного дня після завершення саміту в Барселоні третя за п'ять місяців соціал-демократична партія зникла з радарів.

В політично стабільній Словенії соціал-демократи нещодавно отримали всього близько 6,7 відсотка голосів і шість мандатів. Цього вистачило для проходження до парламенту, але не для збереження попередньої коаліції.

Можна передбачити й подальші потрясіння. В Польщі «Нова лівиця» теж бореться за політичне виживання. Після гідного політичного повернення в 2023 році вона провалилася на виборах до Європарламенту і не відіграла практично жодної ролі на президентських виборах минулого року. Останнім часом на неї зважають хіба рішуче прогресивні виборці в великих містах. Що ж до Румунії, тамтешня соціал-демократична PSD припинила участь в уряді через неясні маневри. Чи це крок до звільнення після поразки на минулих президентських виборах, чи наступний етап занепаду, поки незрозуміло.

В цих прикладах криються кардинальні структурні зміни. Соціал-демократичні партії, які колись були опорою політичних систем, не просто втрачають політичний вплив, а ризикують зникнути з політичної карти.

Особливість цих процесів, через яку їх складно узагальнити, – неоднорідність. Партії, про які йдеться, значно відрізняються одна від одної. Наприклад, в Польщі нинішня програма соціал-демократів значно прогресивніша в порівнянні зі скоріше центристськими партіями Чехії та Угорщини, годі казати про Болгарію, де вони займають рішуче консервативну позицію з соціальних питань. Політичні системи, лінії суспільних конфліктів і виборчі системи теж всюди різні. Тому просте, універсальне пояснення майже неможливе, і розробка контрстратегії – складне завдання.

І все ж можна виокремити дві загальні тенденції.

По-перше, у всіх країнах очевидна соціальна гегемонія правих, яка при цьому має різний характер. Залежно від контексту вона набуває рис націонал-консерватизму, правого популізму, суверенізму або політики ідентичності. Проте всі ці сили однаково визначають політичний дискурс. В конкретних передвиборчих кампаніях

повсякденні проблеми часто витісняють питання ідентичності, міграції та культурного самоствердження на другий план, але вони є соціальним тлом і домінують в суспільному дискурсі. Соціал-демократичні партії реагують на це по-різному, але схильні займати захисну позицію і шукати свою нішу, а не вступати в боротьбу за гегемонію. В жодній з цих країн вони вже не визначають порядок денний. Висновок (який не обмежується цим регіоном) полягає в тому, що програмні виборчі кампанії приречені на провал, якщо боротьбу за суспільну гегемонію програно.

Попри дедалі більшу маргіналізацію, соціал-демократичні партії сприймаються як частина політичного істеблішменту

По-друге, попри дедалі більшу маргіналізацію, соціал-демократичні партії сприймаються як частина політичного істеблішменту. Імідж «партії системи» став для них важким тягарем. В багатьох країнах ці партії брали участь в уряді роками, ба навіть десятиліттями. Визначальним, хоча й не єдиним, чинником формування такого іміджу стала фінансово-економічна криза 2008 року. Соціал-демократичні партії тоді несли відповідальність як частина уряду, тому тепер асоціюються з тогочасними труднощами і їхніми наслідками для суспільства. Власне, в часи соціальних потрясінь соціал-демократичні партії мають більше проблем, ніж партії інших напрямків. Від них вимагають захисту від системних потрясінь. Якщо його немає, вони більше за інших ризикують втратити легітимність і довіру, яку до того напрацьовували багато років.

На тлі цього дух Барселони здається мало не паралельною реальністю. Саміт був корисний. Він дав можливість зміцнити зв'язки, розвинути наративи й надихнутися. Проте він завжди буде певною мірою місцем для самопідтвердження та автосугестії, в той час як в своїх країнах його учасники (за рідкісними винятками) опиняються під дедалі сильнішим тиском.

Це стосується не лише Центральної Європи. Криза соціал-демократії – явище глобальне. Однак в Центральній Європі вона зараз проявляється особливо гостро. І побоювання, що деякі з цих подій можуть виявитися передвісниками подій в інших регіонах, зовсім не безпідставні.

Який з цього висновок? Насамперед такий: в політиці немає нічого незмінного, і політичний простір, як правило, не залишається порожнім назавжди. Поразка соціал-демократичних партій в деяких країнах, залежно від контексту, не обов'язково означає їхній кінець. Партії можуть переорієнтуватися, переформатуватися й утворити союзи відповідно до суспільних реалій. Наприклад, в Польщі 2023 року стало очевидно, що прогресивні сили можуть повернути собі вплив завдяки модернізації, міжпартійним союзам і новим формаціям.

Соціал-демократичним партіям доведеться пройти складний шлях розбудови зв'язків з більшістю населення

При цьому важливо розуміти нову соціальну динаміку. У фрагментованому суспільстві вже недостатньо покладатися лише на традиційні або новоутворені соціальні групи. Якщо соціал-демократичні партії не хочуть назавжди залишитися нішевими політсилами, їм доведеться пройти складний шлях розбудови зв'язків з більшістю населення.

Легко піддатися спокусі вважати події в Центральній Європі місцевою специфікою. Але багато з тих факторів, що лежать в їхній основі – втрата довіри, структурна захисна позиція, зміни в суспільстві й дискурсі – наявні й в Західній Європі. В усіх країнах світу суспільство протестує проти наслідків глобалізації, всюди стоїть питання про майбутнє демократичних національних держав, що підриває основи програми досвідчених політичних гравців. Перед соціал-демократами стоїть подвійне завдання: оновитися, не втративши ідентичності, в політичному середовищі, де їм залишається чимраз менше місця.

Деякі учасники саміту в Барселоні продемонстрували, що ситуація не безнадійна. Звісно, досвід одних країн ніколи не можна повністю переносити на інші, але в окремих аспектах варто звернути увагу на Скандинавію, Іспанію і, можливо, на країни Балтії.

Отже, майбутнє у соціал-демократів є, але воно не нескінченне. Якщо їм не вдасться повернути довіру суспільства, створити альянси й зайняти більше місця в політиці, те, що нині відбувається в Центральній Європі, завтра може стати реальністю деінде.

Переклад з німецької Дар'ї Прусенко

Генрік Майгак

Генрік Майгак (Henrik Maihack) - керівник відділу по роботі з країнами Африки у Фонді ім. Фрідріха Еберта. Фрідріха Еберта. Раніше він керував проєктами Фонду в Кенії, Південному Судані, Руанді та Бангладеш.

-